

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN
VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

MALAKA TALABLARI

**O'rta maxsus ta'lim sohalari
bo'yicha malaka talablari**

**IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR**

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

O‘RTA MAXSUS TA’LIM SOHALARI BO‘YICHA
MALAKA TALABLARI

3930000 Ijtimoiy-gumanitar fanlar – ta’lim sohasi bo‘yicha
tayyorgarlik darajasi va zaruriy bilimlar mazmuniga qo‘yiladigan
UMUMIY TALABLAR

Toshkent-2024

Ushbu malaka talablari O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2024-yil 18-iyuldagi 252-son buyrug‘i bilan tashkil etilgan ishchi guruh tomonidan O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni va “O‘rta maxsus ta’limning davlat ta’lim standarti”ga muvofiq ishlab chiqilgan.

Malaka talablari Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy, o‘rta maxsus va professional ta’lim yo‘nalishlari bo‘yicha o‘quv-uslubiy birlashmalar faoliyatini Muvofiqlashtiruvchi kengashning 2024-yil 20-avgustdagi 9-son yig‘ilish bayoni qarori bilan ma’qullangan hamda Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2024-yil 6-sentyabrdagi 333-son buyrug‘i bilan tasdiqlangan.

MUNDARIJA:

1. Qo'llanish sohasi.....	4
2. Malaka talablarining maqsad va vazifalari.....	4
3. Akademik litsey bitiruvchilariga qo'yiladigan umumiy talablar.....	4
4. Ta'lim sohasi bo'yicha ta'lim mazmunining majburiy minimumi	5
5. O'quv reja va o'quv dasturlarini ishlab chiqish va tatbiq etish tartibi	19
6. Tayanch so'zlar	21

1. Qo'llanish sohasi

“Ijtimoiy-gumanitar fanlar” ta'lim sohasi bo'yicha malaka talablari akademik litseylarda mazkur ta'lim sohasidagi barcha ta'lim yo'nalishlari mazmunining zarur va yetarliligini, o'quvchilarga mo'ljallangan o'quv yuklamasining hajmini, bitiruvchilarga qo'yiladigan malaka talablarini belgilab beradi.

Malaka talablari o'zining idoraviy bo'ysinuvidan qat'iy nazar O'zbekiston Respublikasi hududida faoliyat ko'rsatayotgan barcha akademik litseylarga joriy etiladi.

Malaka talablari akademik litseylarning barcha turdagi o'quv me'yoriy hujjatlarini yaratish uchun asos hisoblanadi.

Malaka talablari o'zining tuzilishi va mazmuniga ko'ra davlat, hudud, akademik litsey manfaatlari va vositalari muvozanatini aks ettiradi hamda o'quvchi shaxsi, uning intilishlari, qobiliyati va qiziqishlarining ustuvorligidan kelib chiqadi.

2. Malaka talabining maqsad va vazifalari

2.1. Akademik litseylar ta'lim sohalari bo'yicha malaka talablaridan ko'zlangan maqsad mamlakatda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlardan kelib chiqib, rivojlangan xorijiy davlatlarning ilg'or tajribalari, ilm-fan va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan holda o'rta maxsus ta'lim tizimida ta'lim va o'qitish sifatiga, ta'lim mazmuniga, ta'lim oluvchilar va ularning tayyorgarlik darajasiga, ta'lim darajasidagi kompetensiyalar va natijalarga, beriladigan malakalarga, talab qilinadigan o'quv yuklamasi va faoliyati hajmiga hamda baholash mexanizmlariga qo'yiladigan talablarni belgilashdan iborat.

2.2. Malaka talablari quyidagi vazifalarni nazarda tutadi:

o'rta maxsus ta'lim mazmuni va sifatiga qo'yiladigan talablarni belgilash;

milliy, umuminsoniy va ma'naviy qadriyatlar asosida o'quvchilarni tarbiyalashning samarali shakllari va usullarini joriy etish;

muhandislik sohasiga oid bo'lgan kasblarga qiziqishini oshirish;

o'quv-tarbiya jarayoniga pedagogik va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish;

akademik litsey o'quvchilari va bitiruvchilarining malakasiga qo'yiladigan talablarni belgilash;

kadrlarni maqsadli va sifatli tayyorlash uchun ta'lim, fan va ishlab chiqarishning samarali integratsiyasini ta'minlash;

ta'lim sifati va ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari turlariga hamda kadrlar tayyorlashga nisbatan qo'yiladigan maqbul talablarni belgilash;

o'rta maxsus ta'limga va uning pirovard natijalariga, o'quvchilarning bilimi va malaka darajasini baholash tartibiga, shuningdek, ta'lim faoliyati sifati ustidan nazorat qilishga nisbatan qo'yiladigan talablarning huquqiy asoslarini takomillashtirish;

davlat ta'lim standartlari talablarining ta'lim sifati va kadrlar tayyorlashga qo'yiladigan xalqaro talablarga muvofiqligini ta'minlash;

xalqaro va milliy sertifikat imtihonlariga oid mavzular kiritish.

3. Akademik litsey bitiruvchilariga qo'yiladigan umumiy talablar

3.1. Akademik litsey bitiruvchilariga qo'yiladigan talablar quyidagi ko'rsatkichlarning umumlashtirilgan tavsifidan iborat:

o'qitiladigan fanlar doirasida nazariy va amaliy kompetensiyalarga ega bo'lish;

bilimlarni muntazam oshirish va yangilab borishga intilish, o'quv faoliyatiga ijodiy hamda mustaqil yondashish sifatlariga ega bo'lish;

mantiqiy fikrlashning uslublari va usullarini bilish, ularni amaliy faoliyatda qo'llay olish malakasiga ega bo'lish;

mustaqil va kreativ fikrlash, fikrlarni yozma va og'zaki tarzda ravon bayon etish malakalari shakllangan bo'lishi;

davlat tilini hamda kamida bitta xorijiy tilni mukammal bilish;

davlat va xorijiy tildagi hujjatlar bilan ishlay olish;
 ma'naviy-axloqiy madaniyatga ega bo'lish;
 liderlik xislatlarining shakllangan bo'lishi;
 zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan ishlashning amaliy ko'nikmalarini mustahkam egallash;
 jismonan sog'lom, harbiy xizmatga va tezkor tibbiy yordam ko'rsatishga layoqatli bo'lish;
 sog'lom turmush tarzi, mehnat madaniyati, intellektual madaniyat va madaniy munosabatlarda o'zini to'liq namoyon qila olish;
 favqulodda vaziyatlarning oldini olish va oqibatlarini bartaraf etish borasidagi me'yor va tartiblar mohiyatini bilishi;
 umuminsoniy fazilatlarga ega bo'lishi, o'z Vatanini sevish, u bilan faxrlanish, milliy urf-odatlar, qadriyatlarni hurmat qilish;
 mamlakat, jamiyat, insoniyatning axloqiy va huquqiy qonunlarini tan olgan, tanlash erkinligi va boshqa odamlarning huquqlarini hurmat qilgan holda, o'z fikrini, dinini, turmush tarzini tanlashda erkin bo'lish;
 turli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish, yangiliklarga doimiy intilish, masalalar yechimini topish usullarini tanlay olish;
 faoliyat doirasiga tegishli masalalarni hal qilish yo'llarini izlash, tahlil va talqin qila olish;
 Vatan tarixini bilish, davlatning tuzilishi, uning ijtimoiy va siyosiy rivojlanishi haqida aniq bilimlarga ega bo'lish, xalqaro voqea, hodisa va muammolarni tushuna olish;
 huquqiy madaniyatga ega, fuqarolik burchi va mas'uliyat hislari shakllangan bo'lishi;
 ekologik mas'uliyatni his qilish, ekologik madaniyatga hamda tabiatni muhofaza qilish sohasida bilimlarga ega bo'lish;
 zamonaviy dunyo talablariga javob beradigan, jahon madaniyatiga kirishga imkon beruvchi faoliyat sohasini erkin tanlash imkonini beruvchi ta'lim darajasiga ega bo'lish.

4. Ta'lim sohasi bo'yicha ta'lim mazmunining majburiy minimumi

4.1. Akademik litseylarda ta'lim mazmuni bevosita umumta'lim maktablari ta'lim mazmuni bilan uzviy bog'liq va umumta'lim maktablarining 9-sinfi negizida davom ettiriladi.

4.2. **"Ijtimoiy-gumanitar fanlar"** ta'lim sohasida umumta'lim, chuqurlashtirilgan, unifikatsiya qilingan va kasbiy fanlar asoslarini puxta o'rganish asosida amalga oshiriladi.

4.3. Akademik litsey bitiruvchilariga ta'lim mazmunining majburiy minimumi umumta'lim va chuqurlashtirilgan fanlarning mazmunidan kelib chiqqan holda fanga oid umumiy kompetensiyalarga qo'yilgan talablar belgilab beriladi.

4.4. Unifikatsiya qilinadigan fanlar ta'lim yo'nalishidan kelib chiqqan holda akademik litsey va tegishli oliy ta'lim muassasasi tomonidan belgilanadi.

4.5. Kasbiy fanlarni tanlash ta'lim yo'nalishidan, jamiyat va mehnat bozori talablaridan, ilmiy-texnika sohasidagi o'zgarishlardan hamda o'quvchilarning qiziqishlaridan kelib chiqqan holda akademik litseyning pedagogik kengashi tomonidan amalga oshiriladi.

4.6. Akademik litseylarda fanlar bo'yicha ta'lim mazmunining zarur va yetarli hajmiga erishish barcha o'quvchilar uchun majburiydir.

4.7. **"Ijtimoiy-gumanitar fanlar"** ta'lim sohasida chuqurlashtirilgan fanlar bo'yicha ta'lim yo'nalishlari o'quv rejasiga asosan quyidagi taqsimotga ega:

Ta'lim yo'nalishi kodi	Ta'lim yo'nalishi nomi	Chuqurlashtirilgan fanlar
3930001	Ijtimoiy-gumanitar fanlar-1	Ona tili va adabiyot, Xorijiy til
3930002	Ijtimoiy-gumanitar fanlar-2	Tarix, Xorijiy til
3930003	Ijtimoiy-gumanitar fanlar-3	Ona tili va adabiyot, Biologiya
3930004	Ijtimoiy-gumanitar fanlar-4	Tarix, Geografiya
3930005	Ijtimoiy-gumanitar fanlar-5	Huquqshunoslik, Xorijiy til

4.8. Davlat ta'lim standartlariga asoslangan holda umumta'lim fanlarini o'rganish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

Malaka darajasi	Darajalarning nomlanishi
B1	Umumta'lim fanlarini o'rganishning umumiy darajasi
B1+	Umumta'lim fanlarini o'rganishning kuchaytirilgan umumiy darajasi

Tayanch kompetensiyalar

O'zbekiston Respublikasida ta'limning uzluksizligi, uzviyligi, o'quvchi shaxsi va qiziqishlari ustuvorligidan kelib chiqib, ularning yosh xususiyatlariga mos ravishda quyidagi tayanch kompetensiyalar shakllantiriladi:

Kommunikativ kompetensiya – ijtimoiy vaziyatlarda ona tilida va kamida bitta xorijiy tilda o'zaro muloqotga kirisha olishni, muloqotda muomala madaniyatiga amal qilishni, ijtimoiy moslashuvchanlikni, hamkorlikda jamoa bilan samarali ishlay olish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi – media manbalardan zarur ma'lumotlarni izlab topa olish, saralash, qayta ishlash, saqlash, ulardan samarali foydalana olish, axborotlarning xavfsizligini ta'minlash, media madaniyatga ega bo'lish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi.

O'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyasi – doimiy ravishda o'z-o'zini jismoniy, ma'naviy, ruhiy, intellektual va kreativ rivojlantirish, kamolotga intilish, hayot davomida mustaqil o'qib-o'rganish, kognitivlik ko'nikmalarini va hayotiy tajribani mustaqil ravishda muntazam oshirib borish, shuningdek, o'z hatti-harakatini muqobil baholash va mustaqil qaror qabul qila olish ko'nikmalarini egallashni nazarda tutadi.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi – jamiyatda bo'layotgan voqea-hodisa va jarayonlarga daxldorlikni his etish va ularda faol ishtirok etish, o'zining fuqarolik burchi va huquqlarini bilish, unga rioya qilish, mehnat va fuqarolik munosabatlarida muomala va huquqiy madaniyatga ega bo'lish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi.

Milliy va umummadaniy kompetensiya – Vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli va milliy, umuminsoniy qadriyatlarga e'tiqodli bo'lish, badiiy va san'at asarlarini tushunish, orasta kiyinish hamda madaniy qoidalarga va sog'lom turmush tarziga amal qilish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kompetensiyasi – aniq hisob-kitoblarga asoslangan holda shaxsiy, oilaviy, kasbiy va iqtisodiy rejalarni tuza olish, kundalik faoliyatda turli diagramma, chizma va modellarni o'qiy olish, inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan, qulay shart-sharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan foydalana olish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi.

Mazkur kompetensiyalar o'quvchilarda umumta'lim fanlari orqali shakllantiriladi. Shuningdek, har bir chuqurlashtirilgan fanning mazmunidan kelib chiqqan holda o'quvchilarda fanga oid umumiy kompetensiyalar ham shakllantiriladi.

ONA TILI

(barcha ta'lim olish tillari bo'yicha)

Ona tili fanini o'qitishning maqsad va vazifalari

Ona tili fanini o'qitishning asosiy maqsadi:

o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda to'g'ri va ravon bayon qiladigan, kitobxonlik madaniyati shakllangan, mustaqil va ijodiy fikrlay oladigan, o'zgalar fikrini anglaydigan, muloqot va nutq madaniyati rivojlangan shaxsni kamol toptirishdan iborat.

Ona tili fanini o'qitishning asosiy vazifasi:

o'quvchi shaxsini fikrlashga, o'zgalar fikrini anglashga, o'z fikrini og'zaki hamda yozma shaklda savodli bayon qila olishga qaratilgan nutqiy kompetensiyani rivojlantirish;

o'quvchilarda grammatikaga oid o'zlashtiriladigan bilimlarni (fonetika, orfoepiya, leksikologiya, so'zning tarkibi, so'z yasalishi, morfologiya, sintaksis, yozuv va imlo, tinish belgilari, nutq uslublari, stilistikaga oid tushunchalarni) rivojlantirish;

ona tilining keng imkoniyatlaridan unumli foydalangan holda to'g'ri va ravon bayon eta olishni rivojlantirishga qaratilgan lingvistik kompetensiyalarni shakllantirish;

o'quvchiga ona tilini o'qitish orqali shu tilda egallanadigan nutqiy faoliyatning asosiy to'rt turi bo'yicha har bir bosqichda taqozo etiladigan malaka va ko'nikmalar me'yorini rivojlantirish, o'qish hamda mehnat jarayonida, oila va jamoat joylarida yuzaga keladigan turli nutqiy vaziyatlarda mustaqil ravishda fikr almasha olish va fikr bayon eta bilish, eshitilgan materialni idrok etish, yozma manbalarni o'qish orqali axborot olish, voqea-hodisalarga o'z munosabatini bildirish tarzida muloqotga kirishish malakasini egallab borish dinamikasini shakllantirishdan iborat.

Ona tili fanidan akademik litsey bitiruvchilariga qo'yiladigan malaka talablari

Akademik litsey o'quvchilariga ona tilini o'qitish orqali egallanadigan nutqiy faoliyatning asosiy to'rt turi:

tinglab tushunish;

gapirish;

o'qish;

yozish.

Ushbu amallar bo'yicha akademik litseydagi ta'lim jarayonida malaka va ko'nikmalarni rivojlantirish, bunda o'qish hamda mehnat jarayonida, oila va jamoat joylarida yuzaga keladigan turli nutqiy vaziyatlarda fikr almasha olish va bayon eta bilish, eshitilgan materialni idrok etish, shuningdek, yozma manbalarni o'qish orqali axborot olish, voqea-hodisalarga o'z munosabatini bildirish tarzida muloqotga kirish malakasini egallab borish dinamikasi nazarda tutiladi.

Nutqiy malaka talablari

(Tinglab tushunish, so'zlash, o'qish, yozish)

1. Nutqiy kompetensiya (tinglab tushunish, so'zlash, o'qish, yozish):

B1+

Tinglab tushunish

tinglangan nutqni kommunikativ sifatlariga ko'ra baholay oladi;

ma'no ko'chish yo'llarini farqlaydi, matndagi o'rnini tahlil qiladi;

ona tilining boyish manbalarini, tarixiy, eskirgan, arxaiik va yangi so'zlarni farqlaydi, nutqda ulardan to'g'ri foydalanadi;

so'zning ma'no va shakl munosabatlarini farqlaydi, nutqda to'g'ri qo'llaydi;

gap bo'laklarining odatiy tartibi, o'zgargan (inversiyaga uchragan) tartibini, ma'nodagi o'zgarishlarni farqlaydi va

nutqda ulardan to'g'ri foydalanadi;

uyushiq va ajratilgan bo'laklar, undalma va kiritmalar ohangiga rioya qiladi va ularning uslubiy ahamiyatini farqlagan holda nutqiy vaziyatlarda to'g'ri qo'llaydi;

ifoda maqsadiga ko'ra gap turlari uslubiyatini, ulardagi o'ziga xos ifodalarni farqlaydi, nutqda to'g'ri qo'llaydi;

nutqiy vaziyatlarda qo'shma gap turlaridan va ko'chirma gaplardan o'rinli va to'g'ri foydalanadi, tinish belgilarini qo'llaydi;

tinglaganlari asosida xulosa qila oladi va xulosani dalillar bilan asoslay oladi;

tinglash jarayonida mazmunni tushunishdagi to'siqlarni anglaydi va bartaraf eta oladi.

Gapirish

nutqini ifodali va ravon, mazmunli va ta'sirchan ifoda eta oladi, leksik, grammatik va stilistik

me'yorlarga amal qiladi, nutqda mantiqiy urg'uni o'rinli va to'g'ri qo'yadi;

o'zbek adabiy tili me'yorlariga amal qilgan holda turli nutqiy vaziyatlarda ravon so'zlaydi;

matnda nutq uslubining qanday qo'llanganini, har bir so'z, so'z birikmasi va gap shaklining qanday ma'no tashiyotganini, nega aynan shu so'z, birikma yoki gap qo'llanganini, matn tuzilishi va

uning tarkibiy qismlarini bog'lovchi vositalarning vazifasini tushunadi;

ibora (idioma)lar, maqol va aforizmlarning matnga qo'shadigan hissasini aniqlaydi;

matn mazmuniga mos sarlavha(lar)ni topadi;

xulosa chiqarish, xulosani matnda berilgan hodisaga bog'laydi;

matnning yozilishidan qanday maqsad ko'zlanganini,

qaysi toifadagi o'quvchiga mo'ljallanganini, qanday kontekstda yozilganini biladi va bu bilimni matnni yaxshiroq tushunish uchun qo'llaydi;

har qanday mavzu yuzasidan og'zaki nutq tayyorlay oladi, mavzudan chetlashmagan holda fikr va g'oyalarini ifodalab muloqotga kirisha oladi.

O'qish

turli janrdagi matnlarni ifodali hamda ta'sirchan o'qiydi, ulardagi uslubiy vositalarning ahamiyatini

his qiladi;

o'zbek tiliga xos bo'lgan ibora(idioma)lar maqol va aforizmlarning matnga qo'shadigan hissasini aniqlaydi;

axborot matnlari (ilmiy va ommabop maqola, yo'riqnoma, grafik tasvir va jadvallar, tahliliy va tanqidiy matnlar, qiyoslash matnlari)ning muhim va nomuhim jihatlarini ajratadi, xatboshilarni aniqlaydi;

gapning ifoda maqsadi va his-hayajonning ishtirokiga ko'ra

turlarini, sodda va qo'shma gaplarni ohangiga muvofiq o'qiydi;

turli matnlar (yo'riqnoma, reklama matnlari)ni o'qib tushunadi va munosabat bildiradi;

muallifning matnning muayyan qismlarini (voqeani boshlash yoki tugatish) yaratish bo'yicha tanlovi (komedik, tushkun, fojiali), matnning umumiy tuzilishi va mazmuniga, estetikasiga qanday hissa qo'shganini tahlil qiladi;

turli davrlarda bir xil mavzuda yozilgan matnlarni qiyoslaydi;

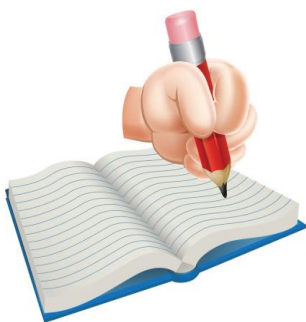
muallif tomonidan yaratilgan topilmalarni (yangi so'zlar, birikmalar) aniqlaydi va ularga munosabat bildiradi;

dramatik va she'riy parchalardagi so'zlarning ohang va mazmunga ta'sirini aniqlaydi;

xulosa chiqarishi, xulosani matnda berilgan hodisaga bog'lagan holda yozma va audio shakllarini taqqoslab, ma'nodagi o'zgarishlar haqida fikr yuritadi.

Yozish

fikr ifodasida qo'shma gapdan foydalanadi, bir fikrni turli shaklda ifodalaydi;

ijodiy va badiiy matnlar yaratadi;

turli maqsad va turli auditoriyaga mo'ljallangan turli uslubdagi matnlarni yozadi, xususan, biror narsani tushuntirish yoki ma'lum narsa yoki hodisa haqida ma'lumot yetkazish uchun yozadi;

yo'zma nutqda grammatik, punktuatsion va imlo qoidalariga rioya qiladi;

o'zi foydalanishi uchun yetarli darajada aniq bo'lgan qaydlar qiladi;

ish qog'ozlari (e'lon, tabriknoma, taklifnoma, tushuntirish xati, tarjimai hol, ariza, tavsifnoma, tavsiyanoma, tilxat, dalolatnoma, ishonchnoma, yo'riqnoma, shartnoma, buyruq, buyruqdan ko'chirma)ni to'g'ri yozadi;

imlo va uslubiy qoidalarga rioya qilgan holda to'g'ri, izchil, o'z fikr va

hissiyotlarini ifodalaydi, shuningdek, biror ma'lumotni yetkazish uchun 25-30 ta gapdan iborat matn yozadi;

drabblarni g'oyani saqlagan holda qayta kengaytirib yozadi;
xatboshiga rioya qiladi.

Lingvistik malaka

(fonetika, imlo, so'z yasalihi, morfemika, leksikologiya, o'zbek leksikografiyasi morfologiya, sintaksis):

Fonetika

nutq tovushlarining ma'no farqlash vazifasini anglaydi va izohlaydi;
fonetik hodisalar (tovush tushishi, tovush orttirilishi, tovush almashishi)ni biladi va izohlaydi;
ohang va urg'uni biladi va qo'llaydi.

Imlo me'yorlari

harflar imlosini biladi va yozma nutqda to'g'ri qo'llaydi;
asos va qo'shimchalar imlosini biladi va yozma nutqda to'g'ri qo'llaydi;
so'zlarni qo'shib, ajratib va chiziqcha bilan yozish, bosh harflar imlosi hamda ko'chirish qoidalariga amal qiladi.

So'z yasalihi

so'z yasalihi, so'z yasalihi tuzilishi (tarkibi), so'z yasalihi usullarini farqlaydi va nutqda to'g'ri qo'llaydi;
so'z yasash jarayonida ro'y beradigan o'zgarish turlarini farqlaydi;
badiiy matn ustida ishlaydi, undagi yasama so'zlarni topadi, so'z yasalihi bo'yicha tahlil qiladi.

Morfemika

so'zlarning morfem tarkibi, asos va qo'shimchalar, qo'shimchalarning ma'no vazifasiga ko'ra turlarini farqlaydi;
old qo'shimchalar va ularning xususiyatlarini matn orqali sharhlaydi;
qo'shimchalardagi shakldoshlik, ma'nodoshlik, zid ma'nolilik hodisalarini matn turlarida farqlaydi;
nutqda asosdosh so'zlardan foydalanadi.

Leksikologiya

sinonimlar, sinonimik qatordagi uslubiy farqlarni tushunadi va to'g'ri qo'llaydi;
omonim, antonim, paronimlarni farqlaydi, ularni nutqda to'g'ri qo'llaydi;
so'zning ko'p ma'noliligi, o'z va ko'chma ma'nolarni farqlaydi, ko'chma ma'noni hosil qiluvchi birliklarni nutqda to'g'ri qo'llaydi.

O'zbek leksikografiyasi

o'zbek leksikografiyasi (lug'atshunoslik), ensiklopedik (qomusiy) va filologik lug'atlarning o'ziga xosligini, turlarini anglaydi, ulardan to'g'ri foydalanadi;
reklama matnlarida til birliklarini to'g'ri qo'llaydi.

Morfologiya

so'zni tarkibiy qismlarga ajratadi, asos va qo'shimchalarni, tub va yasama so'zlarni farqlaydi, qo'shimchalarning shakldosh, ma'nodosh, zid ma'noliligini biladi, nutqda qo'llaydi;
mustaqil so'z turkumlari (ot, sifat, son, fe'l, ravish,olmosh), ularning ma'no turlarini o'zaro farqlaydi, uslubiy xususiyatlarini tushunadi hamda nutqda to'g'ri qo'llaydi;
yordamchi so'z turkumlari (bog'lovchi, ko'makchi, yuklama)ni o'zaro farqlaydi, ularning uslubiy xususiyatlarini tushunib izohlay oladi hamda nutqda to'g'ri qo'llaydi;
alohida so'z turkumlari (modal, taqlid va undov so'zlar)ni o'zaro farqlaydi, ularning uslubiy xususiyatlarini tushunib izohlay oladi hamda nutqda to'g'ri qo'llaydi.

Sintaksis

soʻz birikmasi, gap va uning turlarini farqlay oladi va nutqida toʻgʻri qoʻllaydi;
gap boʻlaklarining oʻzaro bogʻliqligini, tartibini tushunadi va nutqda toʻgʻri qoʻllaydi;
sintaktik birliklarni farqlaydi va nutqda toʻgʻri qoʻllaydi;
tinish belgilarini toʻgʻri qoʻllaydi.

ADABIYOT

(barcha taʼlim olish tillari boʻyicha)

Adabiyot fanini oʻqitishning maqsad va vazifalari

Adabiyot fanini oʻqitishning asosiy maqsadi:

milliy hamda jahon adabiyotining nodir namunalarini oʻqitish orqali oʻquvchilarning maʼnaviy-

axloqiy dunyosi, adabiy-estetik didini shakllantirish hamda ularda mustaqil fikrlash, obrazli tafakkurga oid bilim, koʻnikma, malakalarni hosil qilish va rivojlantirish;

oʻquvchilarni badiiy adabiyotga qiziqtirish, asarlarni oʻrgatish jarayonida olam va inson tabiati, milliy hamda umuminsoniy qadriyatlar, shuningdek, kitobxonlik madaniyatini shakllantirish orqali oʻquvchilarning maʼnaviyatini, dunyoqarashini kengaytirib, mustahkamlab borishdan iborat.

Adabiyot fanini oʻqitishning asosiy vazifalari:

oʻquvchilarning ogʻzaki nutqi adabiy til meʼyorlari asosida shakllanishi va rivojlanishini taʼminlash, nutqiy kompetensiyani oʻstirish;

yozma nutqda yuksak savodxonlik, adabiy til meʼyorlariga rioya etish, uslubiy rang-baranglikdan foydalana olish koʻnikma va malakalarini rivojlantirish hamda adabiyot fanining mazmunidan kelib chiqqan holda oʻquvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat.

Adabiyot fanidan bitiruvchilarga qoʻyiladigan malaka talablari

1. Adabiy-nutqiy kompetensiyalar (*tinglab tushunish, fikrni ogʻzaki bayon qilish, oʻqish, fikrni yozma bayon qilish*).

B1+

oʻzbek mumtoz adabiyoti namunalarining janr xususiyatlarini ajratadi;
musiq va rang-tasvir asari zahiridagi badiiy jozibani his qiladi va uni soʻz bilan ifodalaydi;
adabiyot va uning muayyan davri, janri haqida keng tushuncha, tasavvurlarni tushuntiradi;
badiiy matn turlari (hikoya, sheʼr, drabbl, drama)ning shakliy va mazmuniy xususiyatlarini farqlay oladi, matn tuzilishiga xizmat qiluvchi grammatik vositalarning vazifasini tushunadi;

ijodiy fikrlaydi, joʻyali gapirish texnikasiga rioya qiladi;

sheʼrlarni yoddan ifodali oʻqiydi, dramatik asarlardan parchalar ijro etadi, bunda til vositalarining mazmunini anglaydi, ohang, ovoz past-balandligi, toʻxtam (pauza)dan oʻrinli foydalanadi;

munozaralarda ishtirok etadi, aytilganlarni umumlashtiradi va xulosalaydi.

asarlarga insho, annotatsiya, taqriz, esse, kichik xabar, lavhalar yozadi.

2. Badiiy asarni tahlil qilish kompetensiyasi

B1+

oʻzbek mumtoz adabiyoti namunalarini ifodali oʻqiydi, janr xususiyatlarini, sheʼriy sanʼat turlarini ajratadi;

ikkilamchi gʻoyalar asarning asosiy gʻoyasini ochib berishga qay darajada xizmat qilayotganini tushuntirib beradi;

asar yaratilgan kontekstning (tarixiy, ijtimoiy, siyosiy, adabiy kontekst) asar gʻoyasiga taʼsirini koʻrsatib beradi;

asarning asosiy gʻoyasi asar davomida qanday rivojlantirilgani (ochib berilgani)ni tahlil qiladi;

muallif qoʻllagan tasviriy vositalar (oʻxshatish, metafora, metonimiya, kinoya, sinekdoxa,

allegoriya, ramz)ni topadi;

muallif tiliga xos ayrim leksik, grammatik va fonetik xususiyatlarni topadi hamda ushbu xususiyatlarning o'quvchiga ta'sirini tahlil qiladi;

notanish so'zlar ma'nosini lug'atlar yoki boshqa manbalar, shuningdek, kontekstdan aniqlaydi; asar va uning turli talqinlari (masalan, multimedia talqinlari, audiokitob, radiospektakl, san'atning boshqa turlaridagi talqinlari-kino, teatr, tasviriy san'at, monumental san'at)ni solishtirib, o'xshash va farqli jihatlarini topadi;

yozma nutqining ta'sirchanligini oshirish maqsadida badiiy tasvir vositlarini qo'llay oladi; matnning izchilligini ta'minlash uchun so'zlar, grammatik qoidalar va strukturalarni to'g'ri qo'llay oladi;

asardagi asosiy va ikkilamchi obrazlarni sanab beradi.

XORIJIY TIL

(barcha ta'lim olish tillari bo'yicha)

Chet tilini o'qitishdan ko'zlangan maqsad va vazifalar

O'zbekiston Respublikasida ta'limning barcha bosqichlarida chet tilini o'qitishning asosiy maqsadi o'rganuvchilarning turli madaniyatli dunyoda kundalik, ilmiy va kasbga oid sohalarda faoliyat olib borishi uchun chet tilida kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishdan iborat.

Chet tili kommunikativ kompetensiyasi – o'rganilayotgan chet tili bo'yicha egallagan bilim, ko'nikma va malakalarni muloqot jarayonida qo'llash qobiliyatidir.

Ushbu hujjatda kompetensiyalar quyidagi guruhlariga ajratiladi:

Lingvistik kompetensiya til materiali (fonetika, leksika, grammatika) haqida bilimlar va nutq faoliyati turlari (tinglash, gapirish, o'qish va yozish) bo'yicha ko'nikmalarni egallashni nazarda tutadi.

Sotsiolingvistik kompetensiya so'zlovchining biror bir nutqiy vaziyat, kommunikativ maqsad va xohish-istagidan kelib chiqqan holda kerakli lingvistik shakl, ifoda usulini tanlash imkonini yaratadi. Sotsiolingvistik kompetensiya ijtimoiy-madaniy kompetensiyani o'z ichiga olib, autentik nutqning milliy xususiyatlarini: o'zi yashayotgan mamlakatning urf-odatlarini, qadriyatlarini, marosimlari va boshqa milliy-madaniy xususiyatlarini bilish hamda tili o'rganilayotgan mamlakat bilan taqqoslagan holda taqdim eta olish qobiliyatini ko'zda tutadi.

Pragmatik kompetensiya o'rganilayotgan chet tilida kommunikativ vaziyatda tushunmovchiliklar paydo bo'lganda takroran so'rash, uzr so'rash va hokazolar orqali murakkab vaziyatlardan chiqib keta olish qobiliyatini nazarda tutadi. Mazkur malaka talablarida diskurs kompetensiyasi pragmatik kompetensiya tarkibiga kiritildi. Mazkur kompetensiya og'zaki yoki yozma nutqda fikrlarni tegishli til vositalari orqali ifodalashni nazarda tutadi. Diskurs kompetensiyasi og'zaki yoki yozma nutqdagi izchillikni ta'minlashda lingvistik signallarni tushunish va interpretatsiya qilish ko'nikmalarini nazarda tutadi.

Shuningdek, Milliy va xalqaro darajadagi (IELTS, TOEFL, SAT) sertifikatlarga ega bo'ladigan, xalqaro talablarga javob bera oladigan yuqori darajadagi mutaxassislarni tayyorlashdan iborat.

Chet tili bo'yicha B1+ daraja bitiruvchilari tayyorgarligi darajasiga qo'yiladigan talablar

Til materiallari	Bilish va bajara olish
Talaffuz	Darak, so'roq, bo'lishsiz, buyruq gaplarda ritm va intonatsiyani to'g'ri qo'llay oladi, gapni ma'no bo'laklariga ajrata oladi. Taqdimotlar va muhokamalarda ta'kid maqsadida urg'u va intonatsiyadan foydalana oladi. Chet tilining asosiy variantlarini ajrata oladi.
Leksika	O'z mutaxassisligiga oid leksikani ajrata oladi va qo'llay oladi. O'z ixtisosligi doirasi va boshqa sohalarda so'z tuzilishi unsurlari (qo'shma

	soʻzlar, prefikslar, suffikslar, soʻz oʻzagi)ni taniy oladi va tushuna oladi.
Grammatika	Kommunikativ maqsadlarda zarur boʻlgan chet tili grammatikasining barcha asosiy elementlarini ajrata oladi va ulardan toʻgʻri foydalana oladi.

Nutq faoliyati turlari	Bilish va bajara olish
Tinglab tushunish	Oʻz mutaxassisligi doirasidagi suhbatni tushuna oladi. Oʻz qiziqishlari doirasidagi teleradio dasturlar va boshqa manbalarni tinglab, asosiy maʼlumotlarni tushuna oladi. Shaxsiy qiziqish, oʻqish yoki kasbga oid sohadagi ogʻzaki manbalarni tinglab, ham asosiy mazmuni, ham maxsus maʼlumotlarni anglay oladi. Til egasi bilan tanish va maxsus mavzuda muloqotga kirishganda uning aksariyat jihatlarini tushuna oladi.
Gapirish	Tanish kundalik va boshqa umumiy mavzularda maʼlum darajada oʻzida ishonch bilan maʼlumot almasha oladi, tekshira oladi va tasdiqlay oladi. Muammoni tushuntirib bera oladi va uni hal qilish yoʻllarini taklif qila oladi. Kutilmagan muloqot vaziyatlarida ishtirok eta oladi, tayyorgarliksiz suhbat va muhokamalarni olib bora oladi. Tanish mavzularda debatlar va muhokamalarda ishtirok eta oladi. Muhokamalar jarayonida mavhum mavzular va masalalarda oʻz fikrini ifoda qila oladi. Muhokama yoki suhbat mobaynida oʻzgalar fikrini sharhlay oladi. Batafsil koʻrsatmalarga oid savollarga javob bera oladi. Savollar berib, tegishli sharhlar keltirib, intervyu olib bora oladi. Intervyu yoki maslahat berish mobaynida kerakli maʼlumotlarni bera oladi. Ommabop yoki ixtisoslikka oid mavzuda yaxshi tuzilgan taqdimot qila oladi. Qisqa hikoya, maqola yoki muhokama mazmunini qisqacha bayon qila oladi. Oʻz qarashlarini tushunarli va aniq ifodalay oladi.
Oʻqish	Kattaroq matnlarni oʻqiy oladi, matnning turli qismlaridan tegishli maʼlumot yigʻa oladi. Munozarali matnning xulosasini aniqlay oladi. Matn mazmunining asosiy gʻoyasini ajrata oladi. Maxsus maʼlumot olish uchun nisbatan katta hajmdagi matnlarni oʻqiy oladi. Maxsus maʼlumot olish, toʻliq tushunish uchun qisqa gazeta maqolalarini, internet matnlari va boshqalarni oʻqiy oladi.
Yozish	Suhbat paytida oʻzi foydalanishi uchun yetarli darajada aniq boʻlgan qaydlar qila oladi. Oʻz qiziqishlariga taalluqli mavzuda qisqa, sodda esse yoza oladi. Rasmiy xat, ish yuritish qogʻozlari (ariza, rozilik xatlari, rezyume)ni yoza oladi. Tajriba, faoliyat va tadbirlar haqida talabga javob bera oladigan hisobotlarni yoza oladi. Loyiha ishi haqida qisqacha hisobot yoza oladi. Hikoya yoza oladi.

Chet tili boʻyicha B1 daraja bitiruvchilari tayyorgarligi darajasiga qoʻyiladigan talablar

Til materiallari	Bilish va bajara olish
Talaffuz	Darak, soʻroq, boʻlishsiz, buyruq gaplarda ritm va intonatsiyadan foydalana oladi, gapni maʼno boʻlaklariga qisman ajrata oladi. Taqdimotlar va muhokamalarda taʼkid maqsadida urgʻu va intonatsiyadan

	foydalana oladi. Chet tilining asosiy variantlarini ajrata oladi.
Leksika	O'z mutaxassisligiga oid leksikani ajrata oladi va qo'llay oladi. O'z ixtisosligi doirasi va boshqa sohalarida so'z tuzilishi unsurlari (qo'shma so'zlar, prefikslar, suffikslar, so'z o'zagi)ni taniy oladi va tushuna oladi.
Grammatika	Kommunikativ maqsadlarda zarur bo'lgan chet tili grammatikasining barcha asosiy elementlarini ajrata oladi va ulardan to'g'ri foydalana oladi. Grammatik qoidalarni og'zaki va yozma nutqda to'g'ri qo'llay oladi.

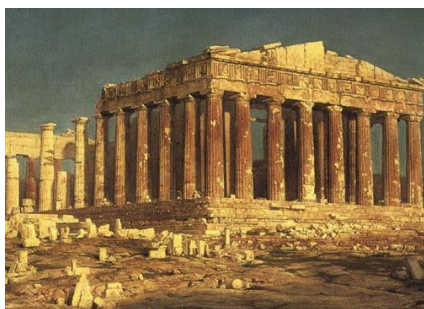
Nutq faoliyati turlari	Bilish va bajara olish
Tinglab tushunish	Ommabop tanish mavzulardagi aniq normativ nutqning asosiy ma'nolarini tushuna oladi. Kasb-hunarga oid mavzulardagi aniq normativ nutqning asosiy ma'nolarini tushuna oladi. Shaxsiy qiziqish yoki kasbga oid kundalik voqealar va dasturlar haqidagi teleradio yangiliklar sekin, biroq ravon gapirilganda ularning asosiy mazmuni va g'oyasini tushuna oladi. Batafsil yozishga yo'riqnomalar yoki ko'rsatmalarni tushuna oladi va ularga amal qila oladi. Tanish mavzudagi muhokamaga kirisha oladi.
Gapirish	Sayohat mobaynida yoki kasbiy sohada vujudga kelishi mumkin bo'lgan aksariyat vaziyatlarda muloqot qila oladi. Tanish, shaxsiy qiziqishlarga oid yoki kundalik mavzularda tayyorgarliksiz suhbatga kirisha oladi. Ham ommabop, ham kasb-hunarga oid masalalar bo'yicha ma'lumot oladi va bera oladi hamda fikr almasha oladi. Keng miqyosdagi his-tuyg'ular va hissiyotlar, masalan g'amginlik, baxtiyorlik, mamnuniyat, hayratlanishni ifoda qila oladi va ularga javob qaytara oladi. Mavzu bo'yicha suhbat yoki muhokamada qatnasha oladi. Sayohat, xarid, bank va boshqa umumiy kundalik yoki mehnat faoliyatiga oid vaziyatlardagi yumushlarni samarali uddalay oladi. Yo'riqnomalar yoki ko'rsatmalarni tushunib, ularga amal qila oladi. Rasmiy suhbatda, masalan ishga joylashish yoki stipendiya olish uchun bo'ladigan suhbatda oldindan kutsa bo'ladigan savollarga javob bera oladi. Yuzma-yuz muloqotda yoki telefon orqali uchrashuv yoki tadbir vaqti va joyini rejalashtira oladi. Kasb-hunarga oid mavzudagi savollar bera oladi va ularga javob qaytara oladi. Ixtisoslikka oid yoki boshqa tanish mavzularda qisqa, mantiqiy fikrlar bilan bog'langan taqdimot qila oladi. Tanish vaziyatlar va mavzularni sodda tasvirlab, ular haqida bevosita axborot bera oladi. Voqea-hodisalar va tadbirlar tafsilotlarini bog'lay oladi. Orzu-umidlar, xohish-istak va rejalarini tasvirlay oladi. Ommaga e'lon yoki taqdim qilish jarayonida rejalar yoki chora-tadbirlarni tasvirlay oladi. Sodda iboralar yordamida masala yoki dalil va sabablarni keltira oladi.
O'qish	Ixtisoslik sohalarida faktlarga asoslangan murakkab bo'lmagan matnlarni to'liq tushuna oladi.

	Kundalik va asosiy kasb-hunarga oid hujjatlardagi, masalan, xabarlar, qisqa rasmiy hujjatlardagi tegishli ma'lumotlarni topa oladi va tushuna oladi. Gazeta va internet matnlari va boshqa manbalardagi tegishli fikrlarni tushuna oladi. Asbob-uskunalar va qurilmalarni ishlatish va ekspluatatsiya qilish bo'yicha yozma yo'riqnomalarni tushunib, ularga amal qila oladi. Ommaviy matnlarni muhokama qilishni nazarda tutgan holda asosiy fikrlarini tushuna oladi.
Yozish	Shaxsiy va kasbiy kontekstlarda qaydlar va xabarlar yozib, ularning shoshilinchligi, muhimligi yoki zarurligini ifodalay oladi. Malaka talabi formatga asoslangan qisqa kasbga oid hisobotlar yoza oladi. Mehnat amaliyoti tajribasiga oid oddiy hisobotlarni yoza oladi. Ish joyi bilan bog'liq masalalar va vujudga keladigan vaziyatlar bo'yicha oddiy hisobotlar yoza oladi. Rezyume va tavsiya xatlarini yoza oladi.

TARIX

Tarix fanini o'qitishning maqsad va vazifalari

Tarix fanini o'qitishning asosiy maqsadi:

o'quvchilarda tarixiy ong va tarixiy tafakkurni shakllantirish, dunyo xalqlari hamda ko'p millatli xalqimizning tarixi va bugungi kuniga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat hissini tarbiyalash;

o'quvchilarga davlatchiligimiz tarixi jahon sivilizatsiyasining ajralmas qismi ekanligini anglatish;

insoniyatning eng qadimgi davrdan hozirgi kungacha bosib o'tgan tarixiy yo'li, uning siyosiy, ijtimoiy, ma'naviy, axloqiy tajribasi haqidagi bilimlarni egallagan barkamol shaxsni tarbiyalashga

hissa qo'shish;

xorijiy mamlakatlar tarixi, iqtisodi, ijtimoiy hayotini chuqur o'rganib solishtirish orqali mamlakatimiz ijtimoiy-siyosiy hayotini teranroq anglash va zarur ilmiy, g'oyaviy, tarbiyaviy xulosalar chiqarish;

turli mamlakatlar xalqlari tarixidan, jahon tafakkurida to'plangan tajribalardan xabardor bo'lgan, yuksak ma'rifatli, millatlararo muomala madaniyatiga ega bo'lgan komil insonni tarbiyalashga ko'maklashish;

o'quvchilarni tarixiy, ma'naviy-axloqiy qadriyatlarning ahamiyatini anglab yetishga odatlantirish.

Tarix fanini o'qitishning vazifalari:

o'quvchilarni tarixiy voqealarni idrok etishga yo'naltirish orqali ularning o'zligini anglash, shaxs sifatida kamol topishiga yordam beradigan tushunchalar, milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash;

eng qadimgi davrlardan hozirgi kungacha jahon tarixiga doir bilimlar bilan qurollantirish;

O'zbekiston va jahon tarixini o'zaro qiyosiy o'rganish orqali milliy hamda umummadaniy kompetentlikni tarkib toptirish;

tarixiy bilimlarni kundalik hayot, amaliyot bilan bog'liq tarzda yoritib berish;

o'quvchilarda tarixiy voqelikni tahlil etish, umumlashtirish, baholash va xulosa chiqarish malakalarini rivojlantirish;

tarixiy bilimlarning ijtimoiy mohiyatini chuqur ochib berish;

ijtimoiy faol, tarixiy xotirasi mustahkam, tarixiy tafakkuri keng o'quvchi shaxsini shakllantirish.

Tarix fanidan bitiruvchilarga qo'yiladigan malaka talablari

1. Tarixiy voqeilikni tushunish va uni mantiqiy izchillikda tushuntira olish kompetensiyasi

B1+

O'zbekiston va jahon tarixining eng qadimgi davridan bugungi kunga qadar insoniyat tarixida muayyan iz qoldirgan muhim voqea va jarayonlar haqida ma'lumot bera olishi lozim;

tarixning davrlarini xronologik tartibda taqqoslay olishi, tahlil qilishi, baholashi, xulosa qilishi va yozma ma'lumot bera olishi kerak;

voqea va jarayonlarni tarixiy davr nuqtai nazaridan tahlil qilib, baho berish, xulosa chiqarish, munosabat bildirish ko'nikmasiga ega bo'lishi lozim;

davlatlarning tashkil topishi, davlat shakli, davlatdagi ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy jarayonlar, ichki va tashqi munosabatlar, harbiy salohiyat, insoniyat sivilizatsiyasida tutgan o'rni haqida yozma ma'lumot bera olish ko'nikmasi shakllanishi lozim;

tarix fanidan olgan bilimlarini boshqa fanlar bilan mantiqiy ketma-ketlik, uzviylik asosida bog'lay olish ko'nikmasiga ega bo'lishi lozim;

ilmiy dunyoqarash, global tafakkur yuritish kompetentligini shakllantirish ko'nikmasiga ega bo'lishi lozim;

jahon tarixi fanini o'qitish jarayonida voqealarni ma'lum sinf va partiyalar manfaatlari nuqtayi nazaridan emas, balki umuminsoniy manfaatlar tamoyillaridan kelib chiqqan xulosani ilmiy jihatdan yoritib berilishi zarur;

tarixda shaxslarning buyuk rol o'ynashi mumkinligi va o'ynayotganligi tarixiy va ilmiy jihatdan asoslanishi kerak;

jahon tarixi fanini o'qitishda uning davrlarini O'zbekiston tarixi davrlari bilan taqqoslagan holda bog'lab yoritish hamda jahon tarixida O'zbekiston tarixining tutgan o'rini aniq ifoda etish zarur;

jahon tarixi fanini insonparvarlashtirish masalasiga jiddiy e'tibor berish, ya'ni tarix qarama-qarshi sinflar kurashidagina iborat deb insoniyatni ikkiga bo'lib, bir-biriga qarshi qo'ymasdan, ularni umuminsoniy qadriyatlar asosida o'zaro totuvlikka, bir-birlariga yordam berishga, tinch va osoyishta yashash taraqqiyotining garovi ekanligiga ishonitirish zarur.

2. Tarixiy manba va adabiyotlar bilan ishlash kompetensiyasi

B1+

tarixiy manbalarni mustaqil o'rganadi, mavzuga oid qo'shimcha ma'lumotlar to'play oladi, xulosalar chiqaradi, baholaydi, mustaqil fikr bildiradi;

mavzu yuzasidan tarixiy adabiyotlarni mustaqil tanlay oladi, mustaqil ishlar va taqdimotlar tayyorlay oladi;

tarixga oid asarlardan foydalanish, ularni tahlil etish kabi o'zlashtirish uslublarini qo'llay oladi;

tarixiy davrlarga oid xaritalar bilan ishlay oladi;

o'z oilasining shajarasini tuza oladi.

HUQUQSHUNOSLIK

Huquqshunoslik fanlarini o'qitishning maqsad va vazifalari

Davlat va huquq asoslari va huquqshunoslik fanlarini o'qitishning maqsadi:

davlat va huquq asoslari fanidan o'quvchilarga huquqiy bilimlar berish orqali ularda huquqiy ong va huquqiy tafakkurni shakllantirish;

o'quvchilarda huquqiy madaniyatni yuksaltirish, ularda tayanch va fanga oid kompetensiyalarni shakllantirish;

o'quvchilarda tayanch huquqshunoslik faniga oid umumiy kompetensiyalarni shakllantirishdan iboratdir.

Davlat va huquq asoslari va huquqshunoslik fanlarini o'qitishning asosiy vazifasi:

o'quvchilarda Konstitutsiyaviy burch va majburiyatlarni bilish hamda ularga rioya qilish ko'nikmasini hosil qilish;

o'quvchilarda o'z hatti-harakatlarini belgilangan me'yorlar doirasida tartibga solish va boshqara olishni tarbiyalashdan iborat.

Huquqshunoslik fanlaridan bitiruvchilarga qo'yiladigan malaka talablari

1. Huquqiy ongga ega bo'lish kompetensiyasi

A2+

huquq manbalarini biladi;
voyaga yetmaganlar bilan bog'liq ijtimoiy munosabatlarning huquqiy asoslarini tushuntira oladi;

huquqiy voqea va hodisalarni idrok qiladi, tushunadi, tushuntirib beradi.

B1

jamiyat, davlat, huquq, huquq sohalari, normativ-huquqiy hujjatlar mohiyati va belgilarini tushuntira oladi;

xalqaro umume'tirof etilgan konvensiyalarning mazmun-mohiyatini tushuntirib bera oladi;

davlat organlari va muassasalariga murojaat qilish tartibi va qoidalarini biladi;

tanlagan kasbining huquqiy asoslari haqida ma'lumot bera oladi;

o'z kasbiga oid normativ-huquqiy hujjatlar bilan ishlashni biladi.

2. Huquqiy madaniyatli bo'lish kompetensiyasi

A2+

huquqiy qoidalarni bajaradi, huquqiy munosabatlarda ishtirok etadi;
huquqiy voqea va hodisalarga munosabat bildirishda huquqiy madaniyatini namoyon eta oladi.

B1

fuqarolik burchlari va majburiyatlarini anglaydi, ularga rioya qiladi;

huquq manbalaridan foydalana oladi;

o'z huquq va manfaatlarini qonuniy himoya qila oladi;

huquqiy voqea va hodisalarga oid to'g'ri xulosa chiqara oladi;

korruptsiyaning jamiyat hayotida salbiy oqibat ekanligi to'g'risidagi tushunchalarni biladi, unga qarshi kurashishga oid huquqiy normalar asosida korruptsiyaga qarshi kurashishni his qila olish ko'nikmasiga ega bo'ladi;

jamiyat va davlat hayotidagi siyosiy jarayonlarda faol ishtirok etadi;

huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlarini amalga oshirishda to'g'ri qaror qabul qila oladi.

BIOLOGIYA

Biologiya fanini o'qitishning maqsad va vazifalari

biologiya fanini o'qitishning asosiy maqsadi:

o'quvchilarda umuminsoniy, milliy qadriyatlar asosida tadqiqotchilik va biologik savodxonlik kompetensiyalarini shakllantirish, biologik obyekt, hodisa va jarayonlarni yaxlit idrok etgan holda mustaqil va ijodiy fikr yuritish ko'nikmalarini shakllantirish, o'quvchining kelgusida o'z kasbiy yo'lini belgilashga yordam beradigan individual ta'lim trayektoriyasini ongli ravishda belgilash uchun sharoit yaratishdan iborat.

biologiya fanini o'qitishning asosiy vazifasi:

o'quvchilarda hayot davomida o'rganish va vatanparvarlik, faol fuqarolik, tashabbuskorlik, ochiqlik, insonparvarlik, mehnatsevarlik, hurmat, bag'rikenglik kabi milliy va umuminsoniy qadriyatlarni tarkib topshirish;

o'quvchilarda kommunikativlik, kreativlik, jamoada ishlash, mediasavodxonlik, tanqidiy fikrlash, muammolarni yechish va qaror qabul qilish kabi XXI asr ko'nikmalarini rivojlantirish;

o'quvchilarda tadqiqotchilik (modellardan foydalanish; tadqiqot maqsadini belgilash va reja tuzish; tadqiqot o'tkazish; tadqiqot natijalarini tahlil qilish, baholash va xulosalash) ko'nikmalarini rivojlantirish;

o'quvchilarda asosiy biologik tushunchalar, nazariyalar va qonuniyatlar haqidagi tizimli bilimlarni tarkib toptirish;

o'quvchilarda tirik tabiatni bilish usullarini egallash va ulardan amaliy faoliyatda foydalanish ko'nikmalarini tarkib toptirish;

o'quvchilarda organik olam manzarasini tasavvur etish, ilmiy dunyoqarash va amaliy muammolarni hal etish funksional savodxonligining shakllanishida biologiyaning o'рни va rolini idrok etish ko'nikmalarini tarkib toptirish;

o'quvchilarda biologik obyekt, hodisa va jarayonlarni kuzatish, tahlil qilish, biologik qonuniyatlar mohiyatini tushuntirish ko'nikmalarini tarkib toptirish;

o'quvchilarni o'zining va o'zgalarning salomatliklarini saqlashga, sog'lom turmush tarziga rioya qilishga yo'naltirish;

biologiya ta'limi mazmunining hozirgi ijtimoiy hayot va fan-texnika yutuqlari bilan bog'lanishini ta'minlash asosida o'quvchilarni ongli ravishda kasb tanlashga yo'naltirish;

tabiat va uning barcha boyliklariga oqilona munosabatda bo'lish fazilatlarini yosh avlod ongiga singdirish;

STEAM (Science – tabiiy fanlar, Technology – texnologiyalar, Engineering – muhandislik, Art – san'at, Mathematics – matematika) ta'limini joriy etish hamda fanlar integratsiyasi asosida o'quvchilarining savodxonlik darajasini oshirish va maqsadli ravishda kasbga yo'naltirish.

Fanga oid kompetensiyalar

Biologiya fanini o'qitish davomida o'quvchilarda biologiya fanidan **tadqiqotchilik** va fanga oid **biologik savodxonlik** kompetensiyalarni shakllantirish nazarda tutilgan.

Biologiya bo'yicha B1+ daraja bitiruvchilari tayyorgarligi darajasiga qo'yiladigan talablar

Biologik savodxonlik kompetensiyasi:

biologik hodisalarni bilish, mohiyatini tushunish, sharhlash, tahlil qilish, baholash;
biologik g'oya, nazariya va fundamental qonuniyatlar, tabiatni o'rganish metodlarini qo'llash;
biologik obyekt, hodisa, jarayonlarni loyihalashtirish, modellashtirish;
egallangan bilim, ko'nikma va malakalarini o'z shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida vujudga keladigan muammolarni hal etish maqsadida mustaqil ravishda amalda qo'llash.

Tadqiqotchilik kompetensiyasi:

Tadqiqot maqsadini belgilash, tadqiqotni rejalashtirish, tadqiqotni o'tkazish, tadqiqot natijalarini tahlil qilish, baholash va xulosalash.

GEOGRAFIYA

Geografiya fanini o'qitishning maqsad va vazifalari:

geografik qobiqning tarkibiy qismlari litosfera, atmosfera, gidrosfera, biosfera haqida umumiy ma'lumotlar va ularda ro'y beradigan hodisalar, ularning xususiyatlari haqida bilimlar berish;

materiklarning geologik tuzilishi, relyefi, iqlimi, ichki suvlari, tabiat zonalari, aholisi, tabiiy geografik o'lkalari haqida bilimlar berish;

okeanlarning asosiy xususiyatlari, geografik o'рни, geologik tuzilishi, okean tubi yotqiziqlari, iqlim mintaqalari, suvining xususiyatlari, sho'rligi haqida bilimlar berish;

O'rta Osiyoning o'ziga xos xususiyatlari, aholisi, siyosiy xaritasi, iqlimi, ichki suvlari, tuproqlari, o'simliklari, hayvonot dunyosi, tabiat zonalari, tabiiy geografik rayonlashtirilishini o'rgatish;

geografik xaritalar, ularning turlari, shartli belgilari, atlaslar, globus haqida tushunchalar hosil qilish. Xaritalardagi xatoliklar, xarita andazalari, topografik xaritalar, ularning shartli belgilari va ulardan foydalanish haqida bilimlar berish;

mahalliy va mintaqa vaqti, taqvimlar haqida bilimlar shakllantirish;

O'zbekistonning geografik o'rni, geologik tuzilishi, relyefi, iqlimi, suvlari, tuproq, o'simlik, hayvonot dunyosi, tabiiy geografik rayonlashtirilishi, tabiiy geografik okruglari haqida bilimlar berish;

O'zbekistonning tabiiy sharoiti va tabiiy resurslari, sanoati, sanoat tarmoqlari, qishloq xo'jaligi, xizmat ko'rsatish sohalari, transporti, iqtisodiy rayonlari va ularning ma'muriy birliklari haqida bilimlarni shakllantirish;

jahonning siyosiy xaritasi, jahon mamlakatlarining tabiiy resurslari, jahon aholisi va uning tarkibi, dinamikasi, jahon sanoati va uning tarmoqlari geografiyasi, jahon qishloq xo'jaligi geografiyasi, jahon turizmi, jahonning regional tavsifi haqida bilimlar hosil qilish;

geotizmlar, ularning pog'onasimonligi, landshaft va uning morfologik qismlari, antropogen landshaftlar haqida bilimlar berish;

geografik ekspertiza, monitoring, geografik baholash, geografik prognoz to'g'risida bilimlar berish;

dunyoning geosiyosiy vaziyati, geosiyosiy jarayonlar, O'zbekistonning geosiyosiy o'rni va munosabatlari haqida bilimlar hosil qilish;

inson va tabiat munosabatlarining geografik asoslarini o'rgatish;

o'quvchilarda tabiatdan foydalanishda geografik bilimlarni qo'llay olish bo'yicha ko'nikma va tajriba hosil qilishdan iborat.

O'quvchilarning o'quv faoliyati natijalariga qo'yiladigan talablar

geografik qobiqning tarkibiy qismlarini, uning vertikal va gorizontal tuzilishini tushunadi;

materiklarning asosiy xususiyatlari, o'rganish tarixi, geologik tuzilishi, relyefi, iqlimi, ichki suvlari, tabiat zonalari, aholisi, tabiiy geografik o'lkalari haqida bilimlarga ega bo'ladi;

dunyo okeani va uning qismlari, xususiyatlarini biladi;

O'rta Osiyoning geografik o'rni, chegaralari, aholisi, siyosiy xaritasi, iqlimi, ichki suvlari, tuproqlari, o'simliklari, hayvonot dunyosi, tabiat zonalari, tabiiy geografik rayonlashtirilishini biladi;

O'zbekistonning geografik o'rni, geologik tuzilishi, relyefi, iqlimi, suvlari, tuproq, o'simlik, hayvonot dunyosi, tabiiy geografik rayonlashtirilishi, tabiiy geografik okruglari haqida bilimlar shakllanadi;

O'zbekiston iqtisodiyotining tuzilishi, uning sanoat tarmoqlari, qishloq xo'jaligi, transporti, tashqi iqtisodiy aloqalari to'g'risida bilimlar shakllanadi;

O'zbekistonning iqtisodiy geografik rayonlashtirishning ilmiy-nazariy va amaliy ahamiyatini tushunadi, O'zbekistonning iqtisodiy geografik rayonlari haqida bilimlarga ega bo'ladi;

jahon mamlakatlarining boshqaruv shakllari, davlat tuzilishi, mamlakatlarning joylashgan o'rni, iqtisodiy taraqqiyot darajasiga ko'ra turlari haqida tushunadi;

jahon tabiiy resurslarining notekis tarqalganligi, ulardan foydalanish, zaxiralari haqida tushunchalar shakllanadi;

jahon xo'jaligi va uning tarmoqlari, jahon xo'jaligiga fan-texnika inqilobining ta'sirini biladi;

yerning ichki tuzilishi va uning asosiy o'lchamlari: og'irligi, shakli, o'lchamlarini, yerning o'z o'qi va quyosh atrofida aylanishining geografik oqibatlarini biladi;

xaritalar, ularning turlari, shartli belgilarini biladi. Xaritalardan foydalanishda amaliy ko'nikmalarga ega bo'ladi;

geotizimlar, ularning pog'onasimonligi, tabiiy va antropogen landshaftlar haqida bilimlar shakllanadi;

tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va tabiatni muhofaza qilish bo'yicha xulosalar chiqara oladi;

dunyodagi geosiyosiy jarayonlarni tushunadi, ularning O'zbekistonga ta'sirini baholay oladi.

5. O'quv reja va o'quv dasturlarini ishlab chiqish va tatbiq etish tartibi

5.1. O'quv rejalarining asosiy maqsadi va vazifasi:

o'quv rejasining asosiy maqsadi – davlat ta'lim standarti va malaka talablarida bitiruvchilarga qo'yilgan talablarga muvofiq yetuk va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash uchun muayyan ta'lim yo'nalishlariga oid o'quv fanlar, ularning hajmi, mashg'ulotlar turlari, o'quv jarayonining mazmuni, tarkibi, muddatlari va o'qitishning mantiqiy ketma-ketligini belgilash hamda tartibga solish;

o'quv rejasining asosiy vazifasi – muayyan ta'lim yo'nalishi bo'yicha ta'lim jarayoni davomida o'quv fanlarini semestrlar va o'quv yillar tarkibida ta'lim oluvchilar tomonidan samarali o'zlashtirilishini ta'minlovchi mantiqiy ketma-ketlikda maqbul holatga keltirish, o'quv faoliyati davri, turlari, soatlar hajmini belgilash.

5.2. O'quv rejalarini ishlab chiqish, tasdiqlash va ta'lim jarayoniga joriy etish quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

o'quv rejalar ta'lim yo'nalishlarining har biri bo'yicha davlat ta'lim standarti hamda mazkur malaka talablariga muvofiq ishlab chiqiladi;

o'quv rejalar ta'lim yo'nalishlariga umumta'lim va chuqurlashtirilgan fanlari belgilangan holda, ularning mazmun va mohiyatidan kelib chiqib, auditoriya (ma'ruza, amaliy, seminar, laboratoriya va boshqa mashg'ulotlar) va mustaqil mashg'ulotlar shaklida mantiqiy ketma-ketlikda shakllantiriladi;

ishlab chiqilgan va belgilangan tartibda tasdiqlangan o'quv rejalar asosida unifikatsiya qilingan va kasbiy fanlar belgilangan holda ishchi o'quv rejalar ishlab chiqiladi va tegishli ta'lim muassasalari tomonidan tasdiqlanadi.

5.3. O'quv dasturlarining asosiy maqsadi va vazifasi:

O'quv dasturining asosiy maqsadi – davlat ta'lim standarti va malaka talablarida o'quvchining bilimi, uquvi, ko'nikma va kompetensiyalariga qo'yilgan talablarga muvofiq o'quv rejaga kiritilgan muayyan fan tomonidan raqobatbardosh mutaxassislarni sifatli tayyorlash uchun shakllantirilishi zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va kompetensiyalar majmuini belgilash, fan mazmuni va tarkibiy qismlarini tartibga solishdir;

O'quv dasturining asosiy vazifalari quyidagilar hisoblanadi:

o'quv faniga oid ilm-fan, texnika, texnologiyalarning so'nggi yutuqlarini, ilg'or xorijiy tajribalarni hisobga olgan holda o'quv mashg'ulotlar mavzularini shakllantirish, ta'lim shakli va o'quv faniga ajratilgan vaqtga muvofiq o'quv materiallarini mavzular va o'quv mashg'ulotlar turlari bo'yicha taqsimlash, maqbul holatga keltirish va optimallashtirish, ularning mantiqiy ketma-ketligini hamda boshqa fanlar bilan integratsiyasini ta'minlash;

uzluksiz ta'lim tizimining ta'lim turlari o'rtasidagi uzviylik va uzluksizligini, shuningdek, fanning mazmun va mavzulari boshqa ta'lim turlaridagi hamda turdosh yo'nalishlardagi fanlarning mazmun va mavzulari bilan takrorlanmasligini ta'minlash;

fanni o'zlashtirish, ta'lim oluvchilarda fanga oid kompetensiyalarni, kasbiy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish uchun zarur o'quv-uslubiy shartlar, o'quv adabiyotlar, didaktik materiallarni hamda baholash vositalari va usullari yordamida ta'lim oluvchilar bilimini nazorat qilish shakllarini belgilash.

5.4. O'quv dasturida o'quv materiallar ma'ruza, seminar, amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari shaklida mantiqiy ketma-ketlikda belgilanadi, shuningdek, o'quv fanining maqsadi va vazifasiga muvofiq mustaqil ish, laboratoriya va boshqa ishlar ajratilgan vaqt me'yorlariga muvofiq o'quv dasturiga kiritiladi.

5.5. O'quv dasturlarini ishlab chiqish, tasdiqlash va ta'lim jarayoniga joriy etish quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

o'quv dasturlari o'quv rejalarida belgilangan har bir o'quv fani bo'yicha davlat ta'lim standarti va malaka talablari hamda o'quv rejalariga muvofiq ishlab chiqiladi va tasdiqlanadi;

tayyorlangan o'quv dasturlari O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy, o'rta maxsus va professional ta'lim yo'nalishlari bo'yicha o'quv-uslubiy birlashmalar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi kengash muhokamasiga olib chiqiladi;

ishlab chiqilgan va tasdiqlangan o'quv dasturlari asosida belgilangan tartibda ishchi o'quv dasturlar ishlab chiqiladi va tegishli ta'lim muassasalari tomonidan tasdiqlanadi.

Tayanch soʻzlar:

standart;
malaka talablari;
rasmiy nashr;
akademik litseylar taʼlim faoliyati;
asosiy chuqurlashtirilgan fanlar;
kasbiy fanlar;
oʻzlashtirishi zarur va yetarli boʻlgan bilimlar mazmuni;
namunaviy oʻquv rejasi;
oʻquv majmualari va mavzulari;
malaka talabining bajarilishi ustidan nazorat;
taʼlim yoʻnalishlari;
bitiruvchilarga qoʻyiladigan talablar;
taʼlim mazmunining zarur va yetarli hajmi;
bilim, koʻnikma va malaka;
kompetensiya;
oʻquv jarayoni grafigi;
oʻquv yuklamalarining koʻlami;
umumtaʼlim fanlarining malaka talablari;
oʻquv reja;
oʻquv dastur;
“Xalqaro bakalavriat” taʼlim dasturi;
“A- level” taʼlim dasturi;
“SAT” baholash tizimi.